

Якщо особу необґрунтовано притягнуто до кримінальної відповідальності, то вона на будь-якій стадії кримінального процесу повинна бути реабілітована. Реабілітований має право на відшкодування збитку, заподіяного внаслідок необґрунтованого притягнення до кримінальної відповідальності. Це право виникає за умови постановлення виправдувального вироку; припинення кримінальної справи за відсутністю події злочину, за відсутністю в діянні складу злочину або за недоведеністю участі громадянина в здійсненні злочину.

Встановлення об'єктивної істини по кримінальній справі має важливе значення. М. С. Строгович щодо цього зазначав: «Мета кримінального процесу – це передусім встановлення фактичних обставин справи відповідно до повного і точного встановлення предмета доказування, тобто встановлення у справі істини» [1, с. 202]. Об'єктивна істина в стадії досудового слідства встановлюється шляхом всебічного, повного й об'єктивного дослідження всіх обставин, що підлягають доведенню по кримінальній справі [9, с. 265-266].

Категорія «істина» є фундаментальною базовою ка-

тегорією. Вона визначає головну мету і спрямованість кримінального процесу.

Істина в кримінальному судочинстві – це встановлена у судовому порядку відповідність висновків суду, зроблених у вирокі, фактичним обставинам справи, так як вони мали місце у дійсності і були встановлені судом на підставі розглянутих і оцінених за внутрішнім переконанням доказів. Слід відмітити, що це визначення стосується тільки істини судової. Тобто такої істини, яка встановлюється органом судової влади в результаті відповіді на головне питання про винність підсудного.

Проаналізувавши думки науковців та норми діючого Кримінального процесуального кодексу приходимо до висновку, що досудове розслідування за своєю суттю є діяльністю сторони обвинувачення (прокурора, керівника органу досудового розслідування, слідчого, оперативних підрозділів), яка здійснюється під процесуальним контролем слідчого судді та суду, і має вираз у збиранні, дослідженні, перевірці й оцінюванні доказів, вжитті інших заходів щодо встановлення причин і обставин злочину; осіб, котрі його скоїли; характеру й розміру збитків, завданих злочином.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса / М. С. Строгович. – М. : Юриздат НКЮ СРСР, 1958. – 440 с.
2. Стремковский В. А. Участники предварительного следствия / В. А. Стремковский. – Ростов н/Д., 1966. – 150 с.
3. Шпилев В. Н. Содержание и формы уголовного производства / В. Н. Шпилев. – Минск : Изд-во Белорусск. гос. ун-т им. Ленина, 1974. – 144 с.
4. Бринцев В. Д. Система досудового слідства / В. Д. Бринцев // Право України. – 1998. – № 12. – С. 100–114.
5. Михеєнко М. М. Кримінальний процес України / М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, В. П. Шибіко. – К., 1999. – 536 с.
6. Михайлов А. И. Сущность и значение предварительного следствия в советском уголовном судопроизводстве / А. И. Михайлов. – М., 1982. – 204 с.
7. Гуляев А. П. Процессуальные сроки в стадии возбуждения уголовного дела и предварительного следствия / А. П. Гуляев. – М., 1976. – 144 с.
8. Якубович Н. А. Теоретические основы предварительного следствия / Н. А. Якубович. – М. : Политиздат, 1971. – 142 с.
9. Коваленко Є. Г. Кримінальний процес України : навч. посіб. / Г. Коваленко. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 576 с.

УДК 343.138

ДО ПИТАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОЇ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

THE ISSUES OF PUBLIC LEGAL POLICY SYSTEM IN SPHERE OF FIGHT AGAINST CRIMINALITY

Загурський О.Б.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
Юридичного інституту*

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Стаття присвячена дослідженню системи державної правової політики в сфері боротьби зі злочинністю. Проаналізовано наукові підходи вітчизняних та зарубіжних вчених щодо визначення системи державної правової політики в сфері боротьби зі злочинністю. Автор статті дає власний авторський підхід щодо інтерпретації правової природи системи державної правової політики в сфері боротьби зі злочинністю.

Ключові слова: злочинність, державна правова політика в сфері боротьби зі злочинністю, кримінально-правова політика, кримінальна процесуальна політика, кримінально-виконавча політика, кримінологічна політика.

Статья посвящена исследованию системы государственной правовой политики в сфере борьбы с преступностью. Проанализированы научные подходы отечественных и зарубежных ученых относительно определения системы государственной правовой политики в сфере борьбы с преступностью. Автор статьи дает собственный авторский подход относительно интерпретации правовой природы системы государственной правовой политики в сфере борьбы с преступностью.

Ключевые слова: преступность, государственная правовая политика в сфере борьбы с преступностью, уголовно-правовая политика, уголовная процессуальная политика, уголовно-исполнительная политика, криминологическая политика.

The article is sanctified to research of the system of public legal policy in sphere of fight against criminality. Scientific approaches of home and foreign scientists are analysed in relation to determination of the system of public legal policy in sphere of fight against criminality. The author of the article gives own authorial approach in relation to interpretation of legal nature of the system of public legal policy in sphere of fight against criminality.

Key words: criminality, public legal policy in the field of fight against criminality, criminal law policy, criminal judicial policy, criminally-executive policy, criminology policy.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. В результаті проведення судово-правової реформи в Україні (визнання прав і свобод людини найвищою соціальною цінністю, формування основних засад громадянського суспільства, усвідомлення нової, гуманістичної ролі права і всієї правової системи тощо), актуальності набуло питання щодо розробки державної правової політики в сфері боротьби зі злочинністю, визначення її поняття, концепції, системи, формування основних пріоритетів.

На сьогоднішній день в Україні практично відсутні наукові дослідження правової природи та системи державної правової політики в сфері боротьби зі злочинністю, а це в свою чергу, негативно впливає на ефективність механізму реалізації такої політики на законодавчому, правозастосовчому, правовиконавчому, науковому, доктринальному, програмному рівнях. Проте, є окремі наукові доробки в сфері дослідження кримінально-правової, кримінальної процесуальної, кримінально-виконавчої та кримінологічної (профілактичної) політики. У зв'язку з цим виникає потреба наукового переосмислення правової природи та системи державної правової політики в сфері боротьби зі злочинністю на сучасному етапі становлення правової системи України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Окремими аспектами системи державної правової політики у сфері боротьби зі злочинністю цікавилися українські вчені: М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш, В. К. Гришук, І. М. Даньшин, Т. А. Денисова, О. М. Джужа, О. М. Костенко, О. М. Литвак, П. П. Михайленко, М. І. Панов, П. Л. Фріс, В. Я. Тацій, В. П. Тихий, В. І. Шакун та інші.

Предметному аналізу системи державної правової політики в сфері боротьби зі злочинністю присвячені праці зарубіжних вчених: О. І. Александрова, С. С. Босхолова, М. О. Беляєва, Г. Ф. Горського, О. А. Герцензона, І. М. Гальперіна, П. С. Дагеля, І. А. Ісмаїлова, В. І. Курляндського, О. І. Коробеева, Г. Ю. Леснікова, М. А. Лопашенко, Г. М. Мінковського та інших.

Метою даної статті є науково обґрунтований, комплексний аналіз проблем державної правової політики в сфері боротьби зі злочинністю, дослідження особливостей її структури (системи), формулювання пропозицій щодо необхідності належного удосконалення системи даного виду державної політики, розробки доктрини та концепції державної правової політики в сфері боротьби зі злочинністю.

Виклад основного матеріалу. П. Л. Фріс зауважує, що «незважаючи на загрозовий рівень злочинності у країні, за майже 20 років існування, в Україні не було розроблено ні доктрини, ні концепції політики у сфері боротьби зі злочинністю, а стан наукової розробки проблеми бажає бути кращим. Доктрина політики у сфері боротьби зі злочинністю являє собою вчення, наукову

теорію, керівний теоретичний та політичний принцип, нормативну формулу на підставі якої розробляється концепція, а у подальшому конкретні нормативні приписи, спрямовані на боротьбу зі злочинністю» [1, с. 7].

Політика у сфері боротьби зі злочинністю визначає стратегію і тактику боротьби зі злочинністю, маючи, як кінцеву мету, зменшення рівня злочинності на основі усунення причин і умов, що її породжують, використовуючи як засоби кримінальне, кримінально-процесуальне, кримінальне виконавче законодавство, заходи профілактики, а також законодавство інших галузей системи права, яке спроможне тим чи іншим чином посилити дію законодавства базового рівня [2, с. 4].

В. І. Борисов зазначає про те, що «політика держави у сфері боротьби зі злочинністю покликана знищити її рівень та забезпечити соціальний стан, що відповідає потребам суспільства від злочинів. Державна політика боротьби зі злочинністю складається зі стратегічних напрямів, характерні риси яких обумовлені задачами, предметом та методами досягнення корисних для суспільства результатів» [3, с. 68].

На нашу думку, державна правова політика боротьби зі злочинністю показує відношення державної влади до злочинності, саме в ній знаходить своє відображення:

- відношення державної влади до криміналізації та декриміналізації;
- відношення державної влади до пеналізації та депеналізації;
- в чому полягає ефективність системи боротьби зі злочинністю;
- які гарантії можуть бути надані громадянам від необґрунтованої підозри, обвинувачення і засудження;
- в чому ефективність профілактики злочинності;
- чи бажає державна влада взагалі боротися зі злочинністю.

Про державну правову політику боротьби зі злочинністю необхідно говорити як про складну систему, яка має визначену внутрішню структуру, відображає реальний стан речей в суспільстві, усуває односторонність і забезпечує багатосторонність наукових підходів щодо дослідження даного виду державної політики. Підставами для цього І. А. Ісмаїлов визнає наступні якості:

- 1) складність – наявність декількох складових частин і елементів;
- 2) структурність – існування стійкого набору основних складових частин;
- 3) впорядкованість (організованість) – наявність зв'язків між складовими частинами кримінальної політики, а також між цими частинами і кримінальною політикою як цілісною єдністю;
- 4) замкнутість – визначена відособленість кримінальної політики від інших видів соціальної політики [4, с. 101-102].

Так, О. А. Герцензон, трактуючи поняття кримінальної політики, включає в її сферу не тільки (кримінально-правові, кримінально-процесуальні, кримінологічні, виправно-трудові), але й заходи суто

соціального характеру (економічні, ідеологічні, медичні тощо) [5, с. 179].

С. В. Бородін виділяв такі складові частини кримінальної політики: кримінально-правову політику, кримінально-процесуальну політику, судову політику, виправно-трудова політику, вважаючи використання даних понять правомірним і що предмет кожної з них входить як нерозривна частина в предмет кримінальної політики [6, с. 27].

Відомі радянські вчені Г. Ф. Горський, І. М. Гальперін, В. І. Курляндський, в якості елементів кримінальної політики називають кримінально-правову, кримінально-процесуальну і виправно-трудова [7, с. 11; 8, с. 9].

На думку М. О. Беляєва, кримінальна політика складається з кримінально-правової, кримінально-процесуальної і виправно-трудова політики [9, с. 21].

П. С. Дагель пропонував наступні напрями кримінальної політики: кримінально-правову; кримінально-процесуальну (інколи її називають судовою); виправно-трудова (кримінально-виконавчу, пенітенціарну) політику; політику в сфері профілактики злочинів (профілактичну або криминологічну) [10, с. 11-12].

Г. М. Мінковський вважає, що «кримінальна політика представляє собою комплекс стадій і рівнів, які утворюють складну, багатоаспектну, але в той же час, єдину і послідовну структуру формування і реалізації діяльності по застосуванню кримінально-правових заходів боротьби зі злочинністю у взаємодії з іншими заходами цієї боротьби» [11, с. 72].

С. С. Босхолов вважає, що під кримінальною політикою слід розуміти:

1) державну політику (доктрину) боротьби зі злочинністю, яка виражена у відповідних директивних актах;

2) наукову теорію і синтез відповідних політичних, соціологічних та правових знань;

3) особливий вид соціальної діяльності, спрямований на активну, наступаючу протидію злочинності та іншим правопорушенням [12, с. 32].

А. В. Арендаренко та О. М. Джужа до підвидів політики боротьби зі злочинністю відносять: кримінально-правову; кримінально-процесуальну та кримінально-виконавчу політики [13, с. 264-265; 14, с. 12-13].

І, як зазначає В. І. Борисов, «перші три напрями реалізуються в Україні на основі відповідного кодифікованого законодавства. Що стосується криминологічної політики, то вона становить комплекс нормативно-правових, загальносоціальних і спеціально-криминологічних заходів, спрямованих на запобігання злочинності й усунення її причин. Разом з тим криминологічний, як і кримінально-процесуальний та кримінально-виконавчий напрями, не є рівнозначними за своїм впливом та місцем у боротьбі зі злочинністю, у порівнянні з кримінально-правовим напрямком» [3, с. 305-306].

О. І. Александров вважає, що «кримінальна політика має п'ять складових частин: кримінально-правову; кримінально-процесуальну; кримінально-розшукову, кримінально-попереджувальну і кримінально-виконавчу» [15, с. 70].

Важко погодитися з тим, що кримінально-розшукова політика слід віднести до системи державної правової політики в сфері боротьби зі злочинністю. На сьогоднішній день, в Україні діє новий КПК України, прийнятий Верховною Радою України 13 квітня 2013

р., який кардинально змінив філософію системи кримінального провадження в Україні. Відповідно до нового КПК України та зміненого Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», оперативні підрозділи мають окремий кримінальний процесуальний статус і відносяться до сторони обвинувачення в кримінальному провадженні, здійснюють досудове розслідування кримінальних проступків, проводять негласні слідчі (розшукові) дії тощо. Таким чином, кримінальна процесуальна політика включає в себе кримінально-розшукову чи оперативно-розшукову політику, визначає її зміст, напрями та ефективність.

Т. А. Денисова включає в структуру кримінальної політики: кримінально-правову, кримінально-процесуальну, кримінально-виконавчу та запобіжну складові, які направлені на протидію суспільно небезпечним діям [16, с. 7].

І. М. Даньшин та А. Ф. Зелінський виокремлюють систему чотирьох елементів, які перебувають у функціональній залежності та взаємодії між собою: кримінально-правова політика, судова і кримінально-процесуальна політика, кримінально-виконавча, а також криминологічна політика. Кримінальна політика – це складна, багатогранна система знань, яка включає в себе всі напрями боротьби зі злочинністю, – не може бути глибоко й комплексно викладена в межах якоїсь однієї з правових наук. Вона виступає, таким чином, правоутворюючим фактором, а кримінальне право, кримінальний процес, кримінально-виконавче право є знаряддям її здійснення [17, с. 30-31].

П. Л. Фріс виділяє в політиці у сфері боротьби зі злочинністю окремі її підсистеми – кримінально-правову, кримінально-процесуальну, кримінально-виконавчу та криминологічну політики [18, с. 28].

В. К. Гришук вважає, що кримінальна політика української держави має такі види: 1) матеріально-правова; 2) процесуально-правова; 3) виконавчо-правова; 4) криминологічна. Кожен вид кримінальної політики української держави матиме найбільш оптимістичний шанс на успіх, коли здійснюватиметься на солідній науковій основі [19, с. 30].

На нашу думку, поділ державної правової політики в сфері боротьби зі злочинністю на підвиди (підсистеми), залежно від галузей права, які мають свій предмет і методи правового регулювання, є цілком виправданим і тому вважаємо що елементами цієї політики є: кримінально-правова, кримінальна процесуальна, кримінально-виконавча та криминологічна (профілактична) політики.

І. В. Козич зауважує, що «говорячи про політику у сфері протидії злочинності як про певну систему, необхідно враховувати, що будь-яку систему утворюють дві надважливі складові: 1) її структура (набір необхідних елементів) і 2) фактори, які дозволяють бути цим елементом в єдності, цілісності, взаємозв'язку і обумовленості» [20, с. 114].

У зв'язку з цим М. І. Панов зазначає, що «правова політика держави у сфері запобігання злочинності та боротьби з нею – це достатньо широке поняття, яке включає в себе всю сукупність правових засобів, спрямованих на визначення злочинності діяння, притягнення до кримінальної відповідальності особи, яка його вчинила, засудження такої особи та призначення їй покарання, попередження вчинення нових злочинів. Во-

чевидь, ці засоби містяться в різних галузях права, які хоч і є генетично спільними, однак мають певні, досить істотні відмінності. Це кримінальне право, кримінально-процесуальне право, кримінально виконавче право» [21, с. 37].

Висновки. В результаті проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Набуло подальшого розвитку вчення про систему державної правової політики в сфері боротьби зі злочинністю, зроблено висновок, що система даної політики може ефективно бути реалізована тільки при наявності ефективних, інтеграційних зв'язків підсистем (кримінально-правової, кримінальної процесуальної, кримінально-виконавчої, кримінологічної (профілактичної) політик), а також інших засобів (конституційних, адміністративних та ін.).

2. З метою забезпечення ефективної реалізації пра-

вової політики та її підвидів, необхідно розробити:

- концепцію правової політики в Україні на найближчих 10 років (2013-2023 рр.);

- доктрину державної правової політики в сфері боротьби зі злочинністю;

- концепцію державної правової політики в сфері боротьби зі злочинністю;

- концепції кримінально-правової, кримінальної процесуальної, кримінально-виконавчої та кримінологічної (профілактичної) політики.

3. Продовжити подальші наукові дослідження правової природи державної правової політики в сфері боротьби зі злочинністю та її підсистем (кримінально-правової, кримінальної процесуальної, кримінально-виконавчої та кримінологічної (профілактичної) політик) і розробити і удосконалити відповідних підсистемні доктрини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Фріс П. Л. До питання про стан розробки проблем політики у сфері боротьби зі злочинністю / П. Л. Фріс // Політика в сфері боротьби зі злочинністю: актуальні проблеми сьогодення [текст] : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (25-26 лютого 2011 року, м. Івано-Франківськ). – Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2011. – С. 7–10.
2. Фріс П. Л. Політика у сфері боротьби зі злочинністю / П. Л. Фріс // Політика в сфері боротьби зі злочинністю [текст] : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (1-2 березня 2013 року, м. Івано-Франківськ). – Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2013. – С. 3–8.
3. Борисов В. І. Державна політика у сфері боротьби зі злочинністю та її напрямки / В. І. Борисов // Проблеми законності : академічний збірник наукових праць. – 2009. – Вип. 100. – С. 305–312.
4. Исмаилов И. А. Преступность и уголовная политика / И. А. Исмаилов. – Баку, 1990. – 305 с.
5. Герцензон А. А. Уголовное право и социология / А. А. Герцензон. – М. : Юридическая литература, 1970. – 286 с.
6. Бородин С. В. Теоретические проблемы советской уголовной политики и некоторых проблемах ее информационного обеспечения и дальнейшего укрепления социалистической законности. – М., 1978. – С. 24–36.
7. Горский Г. Ф. Научные основы организации и деятельности следственного аппарата в СССР / Г. Ф. Горский. – Воронеж : ВГУ, 1970. – 98 с.
8. Гальперин И. М. Курляндский В. И. Предмет уголовной политики и основные направления ее изучения / И. М. Гальперин, В. И. Курляндский // Основные направления борьбы с преступностью – М. : ВНИИ Прокуратуры СССР, 1975. – 70 с.
9. Беляев Н. А. Уголовно-правовая политика и пути ее реализации / Н. А. Беляев. – Л., 1986. – 76 с.
10. Дагель П. С. Проблемы советской уголовной политики / П. С. Дагель. – Изд-во ДВГУ, 1983. – 123 с.
11. Миньковский Г. М. О понятии уголовной политики и некоторых проблемах ее информационного обеспечения / Г. М. Миньковский // Проблемы социологии уголовного права. – М. : Всесоюзный Институт по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности, 1982. – С. 66–84.
12. Босхолов С. С. Основы уголовной политики. Конституционный, криминологический, уголовно-правовой и информационный аспекты / С. С. Босхолов. – М. : «ЮрИнформ», 1999. – 292 с.
13. Арендаренко А. В. Реализация принципа социальной справедливости в современном уголовном праве / А. В. Арендаренко. – М. : Закон и право, 2004. – С. 264–265.
14. Джужа О. М. Науково-практичний інтерес щодо становлення кримінально-виконавчої та кримінологічної політики України / О. М. Джужа // Pojęcie interesu w państwie prawa, prawie stanowionym i orzecznictwie sądow konstytucyjnych Polski i Ukrainy [текст] : матеріали І Люблінського-Українського семінару (7-9 квітня 2005 року, м. Люблін). – Люблін, 2005. – С. 10–14.
15. Александров А. И. Уголовная политика и уголовный процесс в российской государственности: история, современность, перспективы, проблемы / Под ред. В. З. Лукашевича. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. гос. ун-та, 2003. – 562 с.
16. Денисова Т. А. Корегування мети покарання як крок до гуманізації кримінальної політики / Т. А. Денисова // Адвокат. – 2006. – № 8. – С. 7–10.
17. Данышин І. М., Зелінський А. Ф. Кримінальна політика: за і проти / І. М. Данышин, А. Ф. Зелінський // Право України. – 1992. – № 8. – С. 29–32.
18. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України : дис...докт. юрид. наук : спец. 12.00.08 / П. Л. Фріс. – Київ, 2005. – 440 с.
19. Гришук В. К. Окремі питання кримінальної політики сучасної української держави / В. К. Гришук // Політика в сфері боротьби зі злочинністю: актуальні проблеми сьогодення [текст] : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (25-26 лютого 2011 року, м. Івано-Франківськ). – Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2011. – С. 30–32.
20. Козич І. В. Чи має сучасна політика в сфері протидії злочинності систему? / І. В. Козич // Політика в сфері боротьби зі злочинністю [текст] : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (1-2 березня 2013 року, м. Івано-Франківськ). – Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2013. – С. 113–115.
21. Панов М. І. Понятійні апарати наук кримінального циклу: співвідношення і взаємозв'язок / Панов М. І. // Вісник Академії правових наук України. – 2000. – № 4 (23). – С. 30–38.